

РОЗДІЛ 3 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

УДК 376-056.264-053.4:159.942

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.1.12>

Олена БЄЛОВА

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії та спеціальних методик, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 62, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна, 32300

ORCID: 0001-6162-4106

Бібліографічний опис статті: Белова, О. (2024). Шляхи формування емоційної грамотності у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 80–85, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.1.12>

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У науковій публікації здійснено теоретичний та експериментальний аналіз щодо формування емоційної складової психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в закладах загальної середньої освіти. Мета дослідження – визначення ефективних шляхів навчально-розвиткової роботи формування емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, що забезпечить їх успішну адаптацію в умовах закладів загальної середньої освіти. Методи дослідження: теоретичний: систематизація науково-теоретичних джерел для обґрунтування концептуальної позиції та ідеї щодо вирішення проблемного питання; емпіричний: використання різновидів психологічних методів, які взаємозалежні й під час формування емоційної складової доповнювали один одного: бесіда, спостереження, метод аналізу, порівняння; методи обробки даних: передбачали варіативно-статистичну дескрипцію. Результати дослідження. Виявлені низькі показники актуального розвитку емоційної складової психологічної готовності в дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення до навчання в освітньому просторі поставили питання щодо обґрунтування шляхів навчально-розвиткової роботи спрямованої на формування емоційної грамотності. Окреслено основні методи такі як ігровий, що включає дидактичні, дихальні, рухові, слухові, зорові, тактильні розвивальні ігри; словесний зміст якого забезпечує інтерактивний метод, що реалізується за допомоги бесіди, розповідей, читань художніх творів, притч тощо; наочно-словесний метод застосовується в арттерапії, а саме під час малювання, слухання музики, перегляду мультфільмів тощо. Визначено прийоми навчально-розвиткової роботи та очікуємих результат дитини. В процесі навчально-розвиткової роботи значна увага приділялась формуванню вмінь розшифровувати емоційні схеми, зчитувати лицеву експресію, ідентифікувати емоції у життєвих ситуаціях, проявляти позитивні емоції під час спілкування. Відповідно, показники порівняльного аналізу (констатувального та формувального експериментів) засвідчили, що емоційна грамотність дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення була сформована в переважного відсотка респондентів. Що підтверджувало ефективність навчально-розвиткової роботи.

Ключові слова: емоційна грамотність, психологічна готовність, діти старшого дошкільного віку, діти з порушеннями мовлення, методи, прийоми.

Olana BIELOVA

D.Sc. in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Speech Therapy and Special Techniques, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Ohienko str., 62, Kamyanets-Podilsky, Khmelnytsky region, Ukraine, 32300

ORCID: 0001-6162-4106

To cite this article: Bielova, O. (2024). Shliakhy formuvannia emotsiinoi hramotnosti u ditei starshoho doshkilnoho viku z porushenniamy movlennia [Ways of forming emotional literacy in older preschool children with speech disorders]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 80–85, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.1.12>

WAYS OF FORMING EMOTIONAL LITERACY IN OLDER PRESCHOOL CHILDREN WITH SPEECH DISORDERS

The scientific publication carried out a theoretical and experimental analysis of the formation of the emotional component of the psychological component of the speech readiness of older preschool children to study in general secondary education institutions. The purpose of the study is to determine the effective ways of educational and developmental work to form the emotional literacy of older preschool children with speech disorders, which will ensure their successful adaptation in the conditions of general secondary education institutions. Research methods: theoretical: systematization of scientific and theoretical sources to substantiate the conceptual position and idea regarding the solution of the problematic issue; empirical: the use of various psychological methods, which are interdependent and complement each other during the formation of the emotional component: conversation, observation, method of analysis, comparison; data processing methods: included variable-statistical description. Research results. The revealed low indicators of the actual development of the emotional component of the psychological component of speech readiness in older preschool children with speech disorders raised questions about the justification of the ways of educational and developmental work aimed at the formation of emotional literacy. The main methods are outlined, such as game, which includes didactic, respiratory, motor, auditory, visual, tactile developmental games; the verbal method, which provides an interactive method, implemented with the help of conversation, stories, readings of works of art, parables, etc.; the visual-verbal method is used in art therapy, namely while drawing, listening to music, watching cartoons, etc. Methods of educational and developmental work and the expected result of the child are determined. In the process of educational and development work, considerable attention was paid to the formation of the ability to decipher emotional patterns, read facial expressions, identify emotions in life situations, and show positive emotions during communication. Accordingly, the indicators of the comparative analysis (declarative and formative experiments) proved that the emotional literacy of older preschool children with speech disorders was formed in a significant majority of respondents. That confirmed the effectiveness of training and development work.

Key words: emotional literacy, psychological of readiness, children of older preschool age, children with speech disorders, methods, techniques.

Актуальність проблеми. Емоційна грамотність дітей старшого дошкільного віку вказує на сформованість афективно-емоційної сфери. Усвідомлення дитиною емоційного забарвлення як внутрішнього так і зовнішнього її світу, дозволяє навчитись адекватно реагувати в напружених ситуаціях, вміло розпізнавати та відчувати настрій співрозмовника, що вкрай важливо для майбутнього здобувача закладу загальної середньої освіти. Особливо це стосується дітей з порушеннями мовлення. Їх мовленнєвий несформованість впливає як на пізнавальну так і на емоційно-вольову сфери. Не вміння пояснити свій емоційний стан загострює відносини між близьким оточенням та колективом однолітків. Важливим завданням у дошкільному періоді постає вчасне діагностування та корегування емоційної складової психологічного компонента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемне питання щодо формування емоційної грамотності у дітей старшого дошкільного віку розкривається достеменно, а саме: крізь розвиток вмінь керувати своїми емоціями (N. Bahrieva, 2020; S. Daily, M. Burkhauser, T. Halle, 2010; J. Ho, S. Funk, 2018; J. Trawick-Smith, 2014 та ін.); підтримувати позитивні стосунки з близьким оточенням (J. Trawick-Smith, 2014); формувати емоції під час ігрової діяль-

ності (P. Портман, 2010; L. Dell'Angela et al., 2020; R. Lee, et al., 2020; R. Yilmaz, 2016; A. Nandy et al., 2020 та ін.); збагачувати емоційний словник під час читання художніх творів, притч тощо (О. Літковська, 2012; G. Grosse, B. Streubel, C. Gunzenhauser, H. Saalbach, 2021; B. Streubel, C. Gunzenhauser, G. Grosse, H. Saalbach, 2020 та ін.); використовувати арттерапевтичні засоби, які сприяють нормалізації емоційного стану (R. Lee et al., 2020; T. Nakamura, N. Munekata, F. Nakamura, T. Ono, & H. Matsubara, 2011 та ін.); переглядати повчальні мультфільми, що виховують моральні, етичні почуття (P. Elfenbein, N. Ambady, 2002; P. Laukka, H. Elfenbein, 2021).

Мета дослідження – визначення ефективних шляхів навчально-розвиткової роботи формування емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, що забезпечить їх успішну адаптацію в умови закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уміння керувати власними емоціями є найважливішим у старшому дошкільному віці (S. Daily, M. Burkhauser, T. Halle, 2010; J. Ho, S. Funk, 2018; J. Trawick-Smith, 2014 та ін.), оскільки комфортне емоційне самопочуття впливає на соціальну взаємодію. Емоційно налаштовані дошкільники краще встановлюють та підтримують позитивні стосунки з дорослими та одно-

літками (J. Trawick-Smith, 2014). У майбутнього здобувача освіти повинні бути сформовані вміння говорити про свої почуття та здатність оцінювати настрій інших. Однак варто зазначити, що емоційна грамотність передбачає не менше вираження емоцій, вона також розглядає: самоконтроль під час навчання та спілкування, розкриває вміння взаємодіяти з однолітками й дорослими, контролювати власні емоції, розвивати позитивну самооцінку. Ці навички мають вирішальне значення для успішної адаптації дітей у закладах загальної середньої освіти, удома, а також для загального розвитку.

Метою навчально-розвиткової роботи постає: формування знань про види емоцій та їх вплив на самопочуття і поведінку людей; розвинення вмінь ідентифікувати емоції за лесою експресією, схематичними зображеннями, інтонацією голосу, поведінкою, внутрішніми фізіологічними відчуттями; формування вмінь аналізувати, пояснювати емоційні переживання (власні та близького оточення), спровоковані різними життєвими ситуаціями, контролювати та регулювати емоційну поведінку.

Реалізацію поставленої мети забезпечують спеціально підібрані методи спрямовані на формування позитивних емоцій у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Ігровий метод:* ігри (дидактичні, дихальні, рухові, слухові, зорові, тактильні та ін.). *Словесний метод:* інтерактивні методи (бесіда, розповідь, читання художніх творів, притч тощо). *Наочно-словесний метод:* арттерапія (малювання, слухання музики, перегляд мультфільмів тощо).

Варто зазначити, що ігрова діяльність під час формування емоційної складової є важливою ланкою в розвитку дітей (Nandy et al., 2020). Гра і навчання мають чітку кореляцію, що було підтверджено різноманітними дослідженнями (Dell'Angela et al., 2020; Lee, et al., 2020; Yilmaz, 2016). Вона спрямована на розвиток багатьох навичок, які дають змогу дитині навчитись розв'язувати проблемні питання, вербально виражати свої почуття та емоції, формує дружні стосунки в колективі однолітків. В умовах гри діти засвоюють, що немає поганих емоцій, а є некоректна поведінка (Портман, 2010). Змодельовані ситуації дозволяють відпрацювати різні поведінкові моделі, розробити стратегії емоційного регулювання.

Інтерактивний метод, що включає бесіду, розповідь, читання притч, оповідань, казок, формує в старших дошкільників усвідомлення значущість кожної емоції в житті людини, а також уміння правильно реагувати на них. Сформований емоційний словник допоможе в майбутньому керувати своїми емоціями. Дослідження (Літковська, 2012; Grosse, Streubel, Gunzenhauser, Saalbach, 2021; Streubel, Gunzenhauser, Grosse, Saalbach, 2020) показали, що діти, котрі володіють емоційним словником, легше розуміють емоційні прояви, здатні використовувати ефективні стратегії для їх регулювання. Сформоване мовлення стає важливим чинником їхнього соціально-емоційного розвитку (Bahrieva, 2020).

Арттерапевтичний метод здійснює вплив на негативне самопочуття засобами мистецтва. Використання в корекційно-навчально-розвивальній роботі артвправ дає змогу дитині виразити емоційні переживання в палітрі кольорів. Процес малювання вдосконалює навички дрібної моторики, покращує зорове сприйняття, позитивно впливає на концентрацію, стійкість уваги, яка сприяє поліпшенню навчання та саморегулювання (Lee et al., 2020; Nakamura, Munekata, Nakamura, Ono, & Matsubara, 2011). Завдання музичної терапії, окрім розвитку фонематичних здібностей (розрізнити мовленнєві і немовленнєві звуки), спрямоване на формування вмінь співвідносити музичні композиції, звуки природи, інтонацію голосу з емоційним станом людини. Це дає змогу дошкільникові стати більш чутливим до емоційних переживань близького оточення.

Перегляд короткометражних мультфільмів виховує в дітей моральні почуття. Вони вчать аналізувати життєві ситуації, обговорювати свій емоційний стан, ідентифікувати його за лесою експресією та поведінкою інших людей. Точність розпізнавання емоцій покращує спілкування та знижує ризик конфліктів. Діти, котрі закріпили навички розпізнавання емоційних виразів на обличчі та в голосі, здатні краще зрозуміти співбесідника (Elfenbein, Ambady, 2002; Laukka, Elfenbein, 2021). Отримання таких навичок здійснюється через тренування та практику, а саме: регулярне спостереження за емоційними виразами під час перегляду мультфільмів, відеороликів, виконання спеціальних завдань та вправ, які зосереджені на розпізна-

ванні емоцій; обговорення емоційних станів серед однолітків та дорослих.

Прийоми. Пояснення, демонстрація наочних матеріалів, перегляд відеопрезентацій, читання текстового матеріалу (казок, притч, оповідань тощо), стимульовані запитання, малювання, слухання музики, перегляд мультфільмів.

Очікуваний результат: уміння розуміти значення емоцій у житті людей; визначати види емоцій, розуміти їхній вплив на самопочуття та поведінку; ідентифікувати емоції за лесою експресією, схематичними зображеннями, інтонацією голосу, поведінкою, внутрішніми фізіологічними відчуттями; аналізувати та пояснювати емоційні переживання (власні та близького оточення), спровоковані різними життєвими ситуаціями; контролювати та регулювати свої емоції. Уміння усвідомлювати, обговорювати й інспектувати почуття допоможе дитині краще пояснити близькому оточенню про власні потреби, переживання, зменшити ризик дискомфорту. Розвинена емоційна грамотність забезпечить ефективну адаптацію майбутніх учнів у початкових класах.

Для дослідження емоційної складової психологічного компонента мовленнєвої готовності в дітей старшого дошкільного віку була використана методика «Емоційної грамотності дошкільника», яка включала три етапи дослідження: I – розшифрування схематичних емоцій на зображених смайликах; II – зчитування лесою експресії з обличчя дитини на фотографіях; III – співвіднесення ситуації з емоціями, характеристика емоції та її демонстрація (Белова, 2022). Показники констатувального експерименту свідчали про несформованість емоційної грамотності у дітей з порушеннями мовлення (Белова, 2023; Bielova, 2019, 2021). Тому постала потреба в окресленні шляхів навчально-розвиткової роботи формування емоційної грамотності у дітей, в котрих виявлено низькі та середні результати дослідження.

Формувальний експеримент проводився серед вихованців закладів дошкільної освіти в експериментальних групах (ЕГ). Ефективність навчально-розвиткової роботи визначалась під час порівняння констатувальних (V) результатів дослідження з формувальними (R), а також зіставлялися показники формувального експерименту дітей з порушеннями мовлення (R_V) з їх однолітками з нормотиповим розвитком (R_N).

Порівняльний аналіз узагальнених матеріалів дослідження (констатувального (V_{EG}) та формувального (R_{EG}) експериментів) вказує на чималі зміни в емоційній складовій. Показник відхилення доводить, що високий рівень (від 28 до 40 балів) емоційної грамотності має значний приріст у всіх респондентів, а саме: в осіб з нормотиповим розвитком ($R_V < 50,4\%$), з дислалією ($R_V < 55,2\%$), заїканням ($R_V < 60,0\%$), ринолалією ($R_V < 60,8\%$) та в окремих осіб із дизартрією ($R_V < 13,0\%$). Дані середнього рівня (від 14 до 27 балів) знизилися та мають від'ємне значення в дітей із з нормотиповим розвитком ($R_V > 43,2\%$), дислалією ($R_V > 32,6\%$), заїканням ($R_V > 45,0\%$) та ринолалією ($R_V > 19,9\%$), а позитивне – в осіб з дизартрією ($R_V < 11,6\%$). Низький рівень (від 0 до 13 балів) спостережено лише в дітей із дизартрією. Показники відхилення є від'ємними у всіх респондентів (з нормотиповим розвитком ($R_V > 7,2\%$), дислалією ($R_V > 22,6\%$), заїканням ($R_V > 15,0\%$) та ринолалією ($R_V > 42,9\%$), з дизартрією ($R_V > 24,6\%$)).

Також було виявлено, що у всіх групах дітей зафіксовано підвищення середньоарифметичного бала у порівнянні з констатувальним дослідженням. Показникам нормотипового психофізичного розвитку ($M \pm SD R_{EG} = 32,4 \pm 1,7$) максимально відповідали бали респондентів із дислалією ($32,2 \pm 1,6$), заїканням ($31,9 \pm 1,9$), менше – з ринолалією ($30,1 \pm 2,4$), найменше – з дизартрією ($24,7 \pm 5,7$).

Таким чином у досліджених із порушеннями мовлення збільшився високий рівень емоційної складової на 47,1% ($V_{EG} 30,8\% < R_{EG} 77,9\%$), що вплинуло на результати середнього рівня, який зменшився на 24,9% ($V_{EG} 42,0\% > R_{EG} 18,8\%$). Низький рівень спав на 23,6% у порівнянні із попереднім дослідженням ($V_{EG} 40,2\% > R_{EG} 15,6\%$). Визначені порівняльні показники дослідження свідчать, що в більшості дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, емоційна грамотність достатньо розвинена, на що вказує сформованість в них таких вмій: правильне визначення та розрізнення емоцій на зображеннях та обличчях близького оточення; співвіднесення емоцій з життєвими ситуаціями, їх характеристика; адекватне відображення своїх переживань; правильне вживання в мовленні слів, які позначають емоційний стан; використання «дискретних емоційних категорій», які

визначають різні типи поведінки; співпереживання одноліткам в умовах гри та персонажам під час слухання різних казок та творів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз наукових джерел та результати системного емпіричного дослідження емоційної складової психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення до навчання в освітньому просторі дали підстави для таких висновків.

1. Систематизація наукових досліджень щодо емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення свідчить про важливість сформованих емоційних знань та вмій, які дозволяють безперешкодно адаптуватись до початкової освіти.

2. Обґрунтовано шляхи навчально-розвиткової роботи з формування емоційної складової психологічної готовності до навчання в освітньому просторі. Визначено базові методи (ігро-

вий, словесний), прийоми та очікуємих результат дитини.

3. Узагальнений аналіз результатів експериментального дослідження свідчив про ефективність запропонованих шляхів навчально-розвиткової роботи з формування емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. В респондентів із порушеннями мовлення збільшився високий рівень емоційної складової на 47,1%, що вплинуло на результати середнього рівня, який зменшився на 24,9% та низький рівень, який спав на 23,6% у порівнянні із констатувальними показниками.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань окресленої проблеми, перспективою для подальшого вивчення стає діагностика мотиваційних та когнітивних психічних процесів, які впливають на загальний розвиток дитини і її адаптаційні можливості до умов закладів загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белова О. Б. Актуальний стан сформованості емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Освітологічний дискурс*, 2023. 1(40). С. 93–112. <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/977>
2. Белова О.Б. Методика вивчення емоційної грамотності дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Зб. наук. праць «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*. Запоріжжя: КПУ. 2022. 82. С. 21–29. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.82.3>
3. Літковська О. В. 100 притч для тих, хто вчить, і тих, хто вчиться. Київ: Шк. світ, 2012. 224 с.
4. Портман Р. Ігри, що запобігають агресії: Інтерактивні ігри. Львів: Свічадо, 2010. 112с.
5. Bahrieva N. A. The growth of speech in preschool children is an important factor in their socio-emotional development. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*. 2020. 07(09). P.2282–2292.
6. Bielova O. The state of development of components of speech readiness of older preschool children with speech disorders. *SPECIAL EDUCATION*. 2021. 1(42), P. 137–189. <https://www.journals.vu.lt/special-education/article/view/25427>
7. Bielova O. Patterning types of aggressive behaviour of primary school children with speech disorders. *SPECIAL EDUCATION*. 2019. 2(40). P. 201–236. <http://socialwelfare.eu/index.php/SE>
8. Daily S., Burkhauser M., and Halle T. A review of school readiness practices in the states: Early learning guidelines and assessments. *Child Trends*. 2010. 1(3). P. 1-12. <https://www.childtrends.org/publications/a-review-of-school-readiness-practices-in-the-states-early-learning-guidelines-and-assessments>
9. Dell'Angela L., Zaharia A., Lobel A., Vico Begara O., Sander D., & Samson A. C. Board games on emotional competences for school-age children. *Games for Health Journal*. 2020. 9(3). P. 187–196.
10. Elfenbein H.A, Ambady N. On the universality and cultural specificity of emotion recognition: a meta-analysis. *Psychol Bull*. 2002.128(2). P.203–235. doi: 10.1037/0033-2909.128.2.203. PMID: 11931516.
11. Grosse G., Streubel B., Gunzenhauser C., & Saalbach H. Let's talk about emotions: The development of children's emotion vocabulary from 4 to 11 years of age. *Affective Science*. 2021. 2(2). P. 150–162.
12. Ho J. & Funk S. Promoting young children's social and emotional health. *Young Children*, 2018. 73(1). <https://www.naeyc.org/resources/pubs/yc/mar2018/promoting-social-and-emotional-health>
13. Laukka P., & Elfenbein H. A. Cross-Cultural Emotion Recognition and In-Group Advantage in Vocal Expression: A Meta-Analysis. *Emotion Review*. 2021. 13(1). P. 3–11. <https://doi.org/10.1177/1754073919897295>
14. Lee R. L. T., Lane S. J., Tang A. C. Y., Leung C., Louie L. H. T., Browne G., & Chan S. W. C. Effects of an unstructured free play and mindfulness intervention on wellbeing in kindergarten students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. 17(15). 5382.
15. Nakamura T., Munekata N., Nakamura F., Ono T., & Matsubara H. Universal game based on traditional children's outdoor games. In J. C. Anacleto, S. Fels, N. Graham, B. Kapralos, M. Seif El-Nasr, & K. Stanley (Eds.), *Entertainment*

computing – *International Conference on Entertainment Computing. Lecture notes in computer science*. 2011. 6972. P. 59–64.

16. Nandy A., Nixon E., & Quigley J. Parental toy play and toddlers' socio-emotional development: The moderating role of coparenting dynamics. *Infant Behavior and Development*. 2020. 60. P. 101465.

17. Streubel B., Gunzenhauser C., Grosse G., & Saalbach H. Emotion-specific vocabulary and its contribution to emotion understanding in 4- to 9-year-old children. *Journal of Experimental Child Psychology*. 2020. 193. 104790.

18. Trawick-Smith J. W. Early childhood development: A multicultural perspective (6th ed.). Pearson. 2013. 576p.

19. Yilmaz R. M. Educational magic toys developed with augmented reality technology for early childhood education. *Computers in Human Behavior*. 2016. 54. P.240–248.

REFERENCES:

1. Bielova, O. (2023) Aktualnyi stan sformovanosti emotsiinoi hramotnosti ditei starshoho doshkilnoho viku z lohopatolohiieiu [The current state of emotional literacy of older preschool children with logopathology]. *Osvitlohichnyi dyskurs*. 1(40). С. 93–112. <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/977>

2. Bielova, O. (2022) Metodyka vyvchennia emotsiinoi hramotnosti ditei starshoho doshkilnoho viku z lohopatolohiieiu [Methods of studying the emotional literacy of older preschool children with logopathology]. *Zb. nauk. prats «Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh»*. Zaporizhzhia: KPU. 82. С. 21–29. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.82.3>

3. Litkovska, O. V. (2012.). 100 prytych dlia tykh, khto vchyt, i tykh, khto vchytsia [100 parables for those who teach and those who learn]. Kyiv: Shk. svit.

4. Portman, R. (2010). Ihry, shcho zapobihaiut ahresii: Interaktyvni ihry [Games that prevent aggression: Interactive games]. Lviv: Svichado.

5. Bahrieva, N. A. (2020). The growth of speech in preschool children is an important factor in their socio-emotional development. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*. 07(09). P.2282–2292.

6. Bielova, O. (2021). The state of development of components of speech readiness of older preschool children with speech disorders. *SPECIAL EDUCATION*. 1(42). P.137–189. <https://www.journals.vu.lt/special-education/article/view/25427>

7. Bielova, O. (2019). Patterning types of aggressive behaviour of primary school children with speech disorders. *SPECIAL EDUCATION*. 2(40). P. 201–236. <http://socialwelfare.eu/index.php/SE>

8. Daily, S., Burkhauser, M., and Halle, T. (2010). A review of school readiness practices in the states: *Early learning guidelines and assessments*. *Child Trends*. 1(3). P. 1-12. <https://www.childtrends.org/publications/a-review-of-school-readiness-practices-in-the-states-early-learning-guidelines-and-assessments>

9. Dell'Angela, L., Zaharia, A., Lobel, A., Vico Begara, O., Sander, D., & Samson, A. C. (2020). Board games on emotional competences for school-age children. *Games for Health Journal*. 9(3). P.187–196.

10. Elfenbein, H.A, Ambady, N. (2002). On the universality and cultural specificity of emotion recognition: a meta-analysis. *Psychol Bull*. 128(2). P.203–235. doi: 10.1037/0033-2909.128.2.203. PMID: 11931516.

11. Grosse, G., Streubel, B., Gunzenhauser, C., & Saalbach, H. (2021). Let's talk about emotions: The development of children's emotion vocabulary from 4 to 11 years of age. *Affective Science*. 2(2). P.150–162.

12. Ho, J. & Funk, S. (2018). Promoting young children's social and emotional health. *Young Children*. 73(1). <https://www.naeyc.org/resources/pubs/yc/mar2018/promoting-social-and-emotional-health>

13. Laukka, P., & Elfenbein, H. A. (2021). Cross-Cultural Emotion Recognition and In-Group Advantage in Vocal Expression: A Meta-Analysis. *Emotion Review*. 13(1). P. 3–11. <https://doi.org/10.1177/1754073919897295>

14. Lee, R. L. T., Lane, S. J., Tang, A. C. Y., Leung, C., Louie, L. H. T., Browne, G., & Chan, S. W. C. (2020). Effects of an unstructured free play and mindfulness intervention on wellbeing in kindergarten students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 17(15). 5382.

15. Nakamura, T., Munekata, N., Nakamura, F., Ono, T., & Matsubara, H. (2011). Universal game based on traditional children's outdoor games. In J. C. Anacleto, S. Fels, N. Graham, B. Kapralos, M. Seif El-Nasr, & K. Stanley (Eds.), *Entertainment computing – International Conference on Entertainment Computing. Lecture notes in computer science*. 6972. P. 59–64.

16. Nandy, A., Nixon, E., & Quigley, J. (2020). Parental toy play and toddlers' socio-emotional development: The moderating role of coparenting dynamics. *Infant Behavior and Development*. 60. P. 101465.

17. Streubel, B., Gunzenhauser, C., Grosse, G., & Saalbach, H. (2020). Emotion-specific vocabulary and its contribution to emotion understanding in 4- to 9-year-old children. *Journal of Experimental Child Psychology*. 193. 104790.

18. Trawick-Smith, J. W. (2013). Early childhood development: A multicultural perspective (6th ed.). Pearson. 576p.

19. Yilmaz, R. M. (2016). Educational magic toys developed with augmented reality technology for early childhood education. *Computers in Human Behavior*. 54. P.240–248.